

Sygn. akt IV CK 566/03

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 lipca 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Antoni Górski (przewodniczący)

SSN Zbigniew Kwaśniewski (sprawozdawca)

SSN Tadeusz Żyznowski

Protokolant Katarzyna Jóskowiak

w sprawie z powództwa Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń na Życie SA
Inspektorat w B.

przeciwko D. J.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej

w dniu 14 lipca 2004 r.,

kasacji pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 3 czerwca 2003 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację oraz
orzekającej o kosztach procesu i w tym zakresie przekazuje
sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Powodowa Spółka dochodzi od pozwanej zwrotu części wypłacanego jej wynagrodzenia z tytułu wykonywania umowy zlecenia akwizycji, twierdząc, że wynagrodzenie za zawarcie przez pozwaną 594 umów jest jej nienależne, gdyż osoby z którymi pozwana zawarła umowy ostatecznie nie zostały członkami Funduszu Emerytalnego PTE „Złota Jesień”.

Sąd pierwszej instancji uwzględnił powództwo na podstawie art. 405 k.c. uznając, że pozwana nie wykazała zaistnienia okoliczności zwalniających ją od wydania korzyści w rozumieniu art. 409 k.c.

W następstwie rozpoznania apelacji pozwanej Sąd drugiej instancji zmienił zaskarżony wyrok tylko w odniesieniu do określenia wysokości części zasądzonych odsetek, a w pozostałej części apelację oddalił.

Sąd Apelacyjny uznał stan faktyczny za ustalony prawidłowo, podzielił ustalenia Sądu pierwszej instancji i przyjął je za własne.

W ocenie Sądu odwoławczego, umowa łącząca strony nie jest umową agencyjną, lecz umową zbliżoną do umowy agencyjnej, w której wynagrodzenie pozwanej uzależniono od nastąpienia skutku w postaci pozyskania członka otwartego Funduszu Emerytalnego „Złota Jesień”. Sąd ten stwierdził, że zapis § 3 aneksu z dnia 30 kwietnia 1999 r. do umowy, uprawniający powoda do żądania zwrotu wypłaconej części wynagrodzenia, nie sprzeciwia się przesłankom wyznaczającym granice swobody kontraktowej, a zarazem przyjął, że nie stanowi on podstawy do uznania, że kwota 40 zł stanowiła ryczałtową część wynagrodzenia niezależną od rezultatu umowy.

W ocenie Sądu drugiej instancji, wykazy przedłożone przez powoda są wiarygodnymi dokumentami prywatnymi w rozumieniu art. 245 k.p.c., będącymi źródłem informacji o członkach funduszu, za pomocą których powód udowodnił na podstawie których formularzy nie doszło do zawarcia umowy o członkostwo w Funduszu „Złota Jesień”, a w konsekwencji na konto tego Funduszu nie wpłynęła

żadna składka. Według Sądu, pozwana zawierając umowę godziła się na ryzyko, że pomimo jej starań do pozyskania członka Funduszu w rzeczywistości nie dojdzie, a istota sporu sprowadza się do ustalenia, czy powód może domagać się zwrotu wypłaconego zaliczkowo wynagrodzenia. W ocenie Sądu Apelacyjnego skarżąca nie udowodniła, że kwotę otrzymanego wynagrodzenia zużyła tak, że nie jest już wzbogacona, co uzasadniało oddalenie powództwa. Sąd podkreślił, że pozwana musiała mieć świadomość nienależnie pobranego wynagrodzenia już w miesiąc po jego pobraniu. W konsekwencji za gołosłowną uznał Sąd Najwyższy tezę pozwanej, że nie jest już wzbogacona, skoro brak jest jakichkolwiek dowodów aby we wrześniu 1999 r. pozwana zużyła kwotę kilkudziesięciu tysięcy złotych na cele konsumpcyjne.

Pozwana zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej apelację pozwanej co do kwoty 57.875,20 zł oraz w części orzekającej o kosztach procesu, formułując zarzuty w ramach obu podstaw kasacyjnych.

Naruszenie art. 232 k.p.c. uzasadnia skarżąca błędnym przesunięciem na nią ciężaru dowodu co do wadliwości zawartych przez nią umów oraz przyczyn ich wadliwości. Zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. w zw. z art. 245 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. uzasadniono błędną akceptacją wadliwej oceny dowodów dokonanej przez Sąd I instancji wskutek przyjęcia, że wykazy umów są dowodem wadliwego ich sporządzenia przez pozwaną, podczas gdy wykazy te są jedynie dowodem określonego stanowiska podmiotu, który je sporządził. Naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. uzasadniono odmową mocy dowodowej złożonym do akt kopiom umów i jednocześnie uznaniem za dowód jedynie wykazów tych umów.

W ramach pierwszej podstawy kasacyjnej pozwana zarzuciła:

- naruszenie art. 6 k.c. w zw. z art. 761 § 3 k.c. przez błędne uznanie, że to nie na powodzie spoczywa ciężar udowodnienia wadliwości zawartych przez pozwaną umów i przyczyn ich wadliwości,
- niezastosowanie art. 761 § 3 k.c. w brzmieniu sprzed nowelizacji k.c. z dnia 26 lipca 2000 r. w sytuacji, w której brak rezultatu nie został osiągnięty wyłącznie z przyczyn leżących po stronie powoda,

- naruszenie art. 65 k.c. uzasadniono błędną wykładnią § 3 aneksu nr 1 z dnia 30.04.1999 r. przez uznanie, że jego zapis rodzi obowiązek zwrotu wynagrodzenia bez względu na regulację art. 761 § 3 k.c. sprzed 26 lipca 2000 r., a także błędną wykładnię § 2 ust. 2 aneksu nr 1 przez uznanie, że wynagrodzenie miało charakter wyłącznie prowizyjny,
- niezastosowanie art. 410 k.c. w zw. z art. 409 k.c. wobec uznania obowiązku zwrotu przez pozwaną świadczenia pomimo jego zużycia po upływie okresu, w którym pozwana mogła liczyć się z ewentualnym obowiązkiem jego zwrotu.

W uzasadnieniu kasacji pozwana akcentuje stanowisko, że to na powódzie spoczywał ciężar wykazania wadliwości kwestionowanych umów, a więc wykazania przyczyn odmowy otwarcia rachunku czy też odrzucenia umowy przez ZUS, a w szczególności, że przyczyny te nie leżą po stronie powodowej. Pozwana twierdzi, że to na powódzie spoczywał obowiązek weryfikacji złożonych przez pozwaną umów przed dokonaniem wypłaty jej pierwszej części wynagrodzenia.

Nadto skarżąca wywodzi, że jej obowiązek zwrotu wynagrodzenia wygaś z mocy art. 409 w zw. z art. 410 k.c. wobec zużycia przez pozwaną świadczenia w części niepotraconej przez powoda.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Część spośród zgłoszonych zarzutów okazała się zasadna, co skutkowało uwzględnieniem złożonego przez pozwaną środka zaskarżenia.

Rację ma skarżąca zarzucając naruszenie art. 233 k.p.c. w zw. z art. 245 k.p.c. i art. 391 k.p.c., które to naruszenie mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy wobec przyjęcia, że umowy zawarte przez pozwaną były wadliwe z przyczyn wskazanych w przedłożonych wykazach. Zważyć bowiem należy, że odpisy wykazów umów, zakwestionowanych przez sporządzające wykazy Powszechne Towarzystwo Emerytalne PZU S.A. zarządzające Funduszem „Złota Jesień”, stały się podstawą obciążenia pozwanej obowiązkiem zwrotu przez nią należności otrzymanych wcześniej za zawarte z jej udziałem umowy. Rację ma skarżąca, że wspomniane wykazy umów są dokumentami prywatnymi w rozumieniu art. 245 k.p.c. W tej sytuacji, zważywszy okoliczność, że pozwana

kwestionowała wiarygodność i kompletność dokumentów o takim właśnie charakterze, to strona powodowa powinna, z mocy art. 253 zd. drugie k.p.c., udowodnić ich prawdziwość zważywszy nadto, że w brzmieniu wykazów wielokrotnie posłużono się sformułowaniami pozbawionymi kategorycznego charakteru i posługującymi się stwierdzaniem prawdopodobieństwa określonych zdarzeń. W tej sytuacji niezbędne jest przeanalizowanie i ustalenie na podstawie oryginałów umów rzeczywistych przyczyn odmowy zaakceptowania tych umów przez Fundusz, jako podstawy nabycia członkostwa w nim tych osób, z którymi pozwana zawarła umowy, jak też zbadanie kwestii chronologii ich zawarcia w stosunku do daty zawarcia umów przez innych akwizytorów, a które to umowy spotkały się z aprobatą Funduszu. Poprawna ocena prawdziwości dokumentów prywatnych umożliwi eliminację niedopuszczalnego w płaszczyźnie dowodowej stanu niepewności, wynikającego z pozbawionych cechy stanowczości sformułowań zawartych w załączonych do akt wykazach, a zawierających stwierdzenia, że „prawdopodobnie członek OFE podpisał drugą umowę”.

Skoro więc zarzuty naruszenia przepisów art. 233 i art. 245 k.p.c. w zw. z art. 391 k.p.c. okazały się uzasadnione, i to w stopniu mogącym mieć istotny wpływ na wynik sprawy, przeto z tego już powodu kasację należało uznać za opartą na usprawiedliwionej drugiej podstawie kasacyjnej. Nie zasługiwał jedynie na uwzględnienie zarzut naruszenia art. 232 k.p.c., uzasadniony błędnym przesunięciem ciężaru dowodu na pozwaną, bowiem wymieniony przepis nie reguluje rozkładu ciężaru dowodu, lecz jest źródłem określenia obowiązków stron i uprawnienia sądu w odniesieniu do zasad gromadzenia materiału dowodowego.

Odniesienie się do zarzutów naruszenia prawa materialnego wymaga uprzednio wyrażenia aprobaty dla stanowiska Sądu drugiej instancji, iż do wiążącej strony umowy mają odpowiednie zastosowanie przepisy kodeksu cywilnego o umowie agencyjnej sprzed ostatniej ich zmiany, dokonanej ustawą z dnia 26 lipca 2000 r.

Zasadniczą kwestią dla oceny zasadności zarzutów naruszenia wskazanych w kasacji poszczególnych przepisów prawa materialnego jest konieczność uprzedniego rozstrzygnięcia, czy nieosiągnięcie przez powódkę rezultatu w postaci

bądź to przyjęcia przez Fundusz „Złota Jesień” na członka osoby, z którą pozwana zawarła umowę o przystąpienie do tego Funduszu, bądź też przyjęcia zgłoszenia takiej osoby przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych, pozbawia pozwaną prawa do uzyskania od powódki wynagrodzenia niezależnie od oceny przyczyn braku takiego rezultatu, czy też znajduje tu zastosowanie art. 761 § 3 k.c., który w dacie zawarcia umowy przyznawał prawo do prowizji agentowi także wówczas, gdy do niewykonania umowy doszło z przyczyn dotyczących dającego zlecenie.

Dlatego za trafny uznać należało zarzut naruszenia art. 65 § 2 k.c. wskutek jego niezastosowania i doprowadzenia do co najmniej przedwczesnej wykładni § 3 aneksu nr 1 z dnia 30 kwietnia 1999 r. do łączącej strony umowy, bowiem Sąd Apelacyjny nie rozważył należycie jaka jest rzeczywista treść uzgodnienia poczynionego przez strony w postanowieniu § 3 aneksu nr 1, zmieniającego wiążącą strony umowę, w kontekście obowiązującego w dacie jej zawarcia i zawierającego normę dyspozytywną przepisu art. 761 § 3 k.c.

Niezbędne stało się zatem zbadanie, z zastosowaniem przesłanek art. 65 § 2 k.c., czy strony umowy wyłączyły stosowanie regulacji z art. 761 § 3 k.c. poprzez generalne obciążenie pozwanej ryzykiem braku oczekiwanego przez powódkę efektu działalności akwizytorskiej pozwanej, czy też wolą stron było zatrzymanie przez pozwaną wynagrodzenia w takiej sytuacji, w której wypełniła ona należycie swoje obowiązki, a mimo tego do przyjęcia na członka Funduszu osoby, z którą pozwana zawarła umowę, nie doszło z przyczyn dotyczących powódki.

Stanowisko Sądu odwoławczego, iż stwierdzenie 14 przypadków niezasadnego odrzucenia umów sporządzonych przez pozwaną nie podważa wiarygodności wykazów złożonych przez powódkę, ani też nie daje podstaw do zaaprobowania twierdzeń pozwanej o generalnie źle funkcjonującym systemie informatycznym powódki, nie może być potraktowane jako katagoryczne stwierdzenie Sądu w kwestii wyłączenia z woli stron regulacji zawartej w art. 761 § 3 k.c. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie zawiera w tym przedmiocie jednoznacznego stanowiska, co nie pozwala obecnie na odparcie zarzutu kasacji naruszenia wskutek niezastosowania art. 65 § 2 k.c. i art. 761 § 3 k.c., w brzmieniu tego ostatniego z daty zawarcia umowy.

Dopiero określony wynik badania przesądzający o rzeczywistej woli stron w kwestii kształtu umownych przesłanek uzasadniających zapłatę pozwanej wynagrodzenia może zaktualizować potrzebę zbadania faktycznych przyczyn, dla których zawarte z udziałem pozwanej umowy nie zostały zaaprobowane przez Fundusz. (zob. też wyrok SN z dnia 14 maja 2004 r., sygn. IV CK 291/03, nie publ.).

Chybione okazały się natomiast zarzuty naruszenia art. 410 k.c. w zw. z art. 409 k.c. wskutek ich niezastosowania, bowiem zarzut ten przemilcza fakt dokonania przez Sąd odwoławczy negatywnych ustaleń odnośnie do wystąpienia przesłanek pozwalających na ich zastosowanie, a opiera się wręcz na próbie wykreowania własnych, odmiennych ustaleń, co w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej nie może odnieść zamierzonego skutku.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji, działając na podstawie art. 393³ § 1 k.p.c.